

А. Н. Давыденко, асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

**Социально-правовая терминология латинского происхождения
в произведениях украинских авторов**

Статья посвящена малоупотребительным социально-правовым терминам латинского происхождения в произведениях украинских авторов. Материалом для исторического и лингвистического анализа социально-правовой терминологии послужили прозаические произведения И. Франко. Результаты проведенной работы могут быть использованы для решения целого ряда вопросов, связанных с нормированием, кодификацией и дальнейшими исследованиями юридической, в частности социально-правовой терминологии латинского происхождения.

Ключевые слова: языковое сознание, административные сроки, акцептация, словообразование.

N. Davydenko, PhD student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Social and legal terminology of Latin origin
in the works of Ukrainian authors**

The article deals with investigation of rarely used social and legal terms of Latin origin in writings of Ukrainian authors. Prose works of I. Franko are the material for historical and linguistic analysis of social and legal terminology. The results of the work can be used for solving a range of issues connected with regimentation and codification of the social and legal terminology of Latin origin.

Keywords: linguistic consciousness, administrative terms, acceptance, word formation.

УДК 811.111'253:659.1

О. П. Дейкун, студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**АВТОРСЬКА КАРТИНА СВІТУ І ДІЙСНІСТЬ:
"НАДСАТ" У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ
(на матеріалі творчості Е. Берджеса)**

Статтю присвячено вивченню способів перекладу українською мовою різноманітних одиниць вигаданої підліткової мови "надсату", які відображають авторський протест проти радянських реалій за рахунок різного ступеня видозміни російських слів, а також утворюють номінативний рівень індивідуально-авторської картини світу Ентоні Берджеса у його відомому романі "Механічний апельсин".

Ключові слова: картина світу, надсат, незмінні одиниці, усичення, спотворення, модифікація, модель.

Сьогоднішнє перекладознавство характеризується посиленою увагою дослідників до проблем художнього перекладу. Однією з актуальних тенденцій у перекладознавстві є дослідження індивідуально-авторської картини світу, а також її відтворення у перекладі.

Сучасна лінгвістика ознаменувалася введенням у концептуальний та метамовний апарат терміну картина світу [Пименова 2011, с. 5], яка розглядається як сукупність образів і понять, які описують світ у цілому, де людство намагається знайти власні місця [Пименова 2011, с. 7]. Концептуальна картина світу тлумачиться як глобальний образ світу, що є основою світогляду людини, тобто те, що відбиває значущі властивості світу в розумінні людини внаслідок її духовної та пізнавальної діяльності [Манакин 2004, с. 43], а також як сукупність знань та уявлень людину про дійсність [Жукова 2011, с. 6]. Картина світу – це складно структурована цілісність, що включає три головні компоненти – світогляд, світосприйняття та світовідчуття. Ці компоненти об'єднані в картині світу специфічним для даної епохи, етносу чи субкультури чином [Жидков 2003, с. 5].

З огляду на спільні риси у наведених визначеннях – глобальний образ світу та світогляд людини – можна стверджувати, що **концептуальна картина світу** – це образи та поняття, які утворюють глобальну модель світу, яка дозволяє кожному з нас знайти власне місце.

Серед різних картин світу – наївної, мовної, міфологічної, фольклорної, релігійної, філософської [Пименова 2011, с. 5] – особливе місце посідає **індивідуально-авторська**, яка представляє, як носій мови – будь-хто з нас – розуміє світ і використовує арсенал мовних засобів, аби описати його [Пименова 2011, с. 91]. Індивідуальні картини світу значно відрізняються у носіїв навіть однієї мови: особливо великою кількістю індивідуальних рис, відмінних від інших представників окремої лінгвокультури, володіють індивідуальні картини письменників, або ж авторські картини світу [Пименова 2011, с. 91].

Складником авторської картини світу є номінативний рівень, який відбиває індивідуальні особливості йменування світу, про

що, зокрема, свідчить так званий надсат, що його вигадав англійський письменник Ентоні Берджес у творі "Механічний апельсин" [Burgess 2007, с. 3]. "**Надсат**", від. рос. "восемнадцать", – мова підлітків, химерна суміш циганської говірки, російсько-го, англійського й американського сленгу [Железовська 2011, с. 97], відбиває авторський протест проти радянських реалій за рахунок різного ступеня видозміни російських слів, напр., *govoreet* (*говорить*), *baboochka* (*бабушка*), *gloopy* (*глупый*), *mozg* (*мозг*), *otchkies* (*очки*), *platties* (*одежда*) та *sinny* (*кинотеатр*).

Загальна кількість одиниць надсату, вжитих в оригіналі, складає 125 слів, що зображають діяльність людини (29 одиниць), її якості (26), частини тіла (23), власне людину (19), предмети та об'єкти (13), одяг (8) та установи (7).

В аспекті видозміни в англомовному тексті слова російської мови поділяються на **незмінні, усічені та спотворені**, які по-різному відтворюються у перекладі українською.

До незмінних одиниць належать ті слова російської мови, форму яких в англійському первотворі транслітеровано без змін і в такій же формі передано в перекладі на українську мову. В основному одиниці цієї групи позначають якості людини (*bezoomny*, *bolnoy*, *bolshy*, *bugatty*, *dorogoy*, *gloopy*, *grahzny*, *gromky*, *horrorshow*, *malenky*, *merzky*, *molodoy*, *nadmenny*, *nagoy*, *oomny*, *polezny*, *skorry*, *sladky*, *starry*); частини тіла (*glazz*, *goober*, *gorlo*, *groody*, *keeshkas*, *litso*, *mozg*, *noga*, *ooko*, *plot*, *rooker*, *rot*, *shiyah*, *tally*, *voloss*, *yahzick*, *zoobies*); діяльність (*crast*, *govoreet*, *nachinat*, *oobivat*, *peet*, *privodeet*, *skazat*, *sobirat*, *vareet*, *spat*, *zasnoot*).

У перекладі вищевказані одиниці здебільшого відтворено без змін. Так, дієслово на позначення активності *crast* (рос. красть) у перекладі на українську передано словом *красти*, пор.: *All right, I do bad, what with **crasting** and tolchocks and carves with the britva* [Burgess 2007, с. 56]. – *Гаразд, я чиню зле, коли **краду**, метелюсь, ріжу бритвою* [Берджес 2004, с. 26]. Подібним чином надсатівське слово *bezoomny* (рос. безумный) передано у перекладі на українську мову одиницею *безумний*, пор.: [...] *as I eased up and put the brake on, the other three giggling like*

bezoomny, and we could viddy the name on the gate of this cottage veshch was HOME, a gloomy sort of a name [Burgess 2007, с. 38]. – Я скинув швидкість і вдарив по гальмах, а решта троє загиготіли, як **бєзумниє**. Тепер ми побачили на воротах його назву – "Оселя" [Берджес 2004, с. 24].

Незмінні одиниці модифікуються внаслідок адаптації російських слів до граматичної системи англійської мови.

Флексійну модифікацію, коли російське закінчення дієслова або іменника випускається затім, аби адаптувати слово до системи англійської мови, передано в українському перекладі повною формою. Так, модифіковане дієслово *to slooshy* (рос. слухать), від якого у надсаді зберігся лише корінь *слуш-*, витлумачено у перекладі неусіченою одиницею *послухати*, пор.: *I told Dim to lay off a bit then, because it used to interest me sometimes **to slooshy** what some of these starry decreps had to say about life and the world* [Burgess 2007, с. 9]. – Я попросив Дима зачекати момент, бо часом цікаво **послухати**, що белькочуть оці старі марзматики про життя і світ [Берджес 2004, с. 5]. Подібним чином іменник *cheenas* (рос. жен-щины) з англійською флексією *-s*, передано у перекладі повністю як *жєнцина*, тобто та згідно з російською формою слова, пор.: *We fillied round what was called the backtown for a bit, scaring old vecks and **cheenas** that were crossing the roads and zigzagging after cats and that* [Burgess 2007, с. 26]. – Якийсь час ми забавлялися на міських задвірках, лякаючи мужіков та **жєнцин** – вони перебігали дорогу, а ми вписували кривулі між ними й котами [Берджес 2004, с. 14].

Модифікацію підсилення зазвичай збережено у перекладі українською. Так, подвоєння літери *s* у слові *chasso* (рос. часовой) з метою підкреслення загрозливості охоронця буцегарні передається в перекладі подвоєнням літери *n* у слові *охраннік*, пор.: *I was at the back of the Wing Chapel (there were four along here in Staja 84F) near where the warders or **chassos** were standing with their rifles and their dirty bolshy blue brutal jowls* [Burgess 2007, с. 152]. – Я стояв у кутку Бічної каплиці (всього в Держв'язі № 84-ф було чотири такі каплиці), а поряд зі мною очіку-

вали **охрані́кі** з грубими синюватими пиками й гвинтівками в руках [Берджес 2004, с. 75].

Повна заміна відбувається тоді, коли оригінальне слово з надсату *devotchkas* збігається з російським відповідником *девочки*, проте в українському перекладі подано зовсім іншим словом – *ніцюшки*, пор.: *These young devotchkas had their own like way of govoreeting* [Burgess 2007, с. 55]. – Ці малі **ніцюшки** мали свій жаргон [Берджес 2004, с. 35].

Усічені одиниці, запозичені з російської мови в надсат у скороченій формі, у перекладі відтворено повністю. Загалом одиниці цієї групи позначають діяльність людини (*creech* (кричать), *prod* (прод-уцировать), *sloosh* (слуш-ать), *viddy* (вид-еть), *vred* (вред-ить)), власне людину та державну установу (*chasso* (часо-вой), *cheena* (жен-щина), *biblio* (библио-тека)). Надсатівське дієслово *to creech* (рос. кричать) подано у перекладі повністю – *закричати*, пор.: *The starry prof type began to creech: "But those are not mine, those are the property of the municipality* [Burgess 2007, с. 16] – *Постривайте! – **закричав** древній училомучило. – Це ж не мої книжки, – це власність муніципалітету!* [Берджес 2004, с. 9].

Усічене позначення державної установи *biblio* (рос. библиотека) має два варіанти відтворення в перекладі: усічене, пор.: *He had books under his arm and a crappy umbrella and was coming round the corner from the Public **Biblio**, which not many lewdies used these days* [Burgess 2007, с. 12]. – *Під пахвою він ніс книжки, в руці тримав чорну парасольку і вийшов з-за рогу, де було публічне **біблію**, що до нього в ті дні ніпли майже не ходили* [Берджес 2004, с. 6], або повне, пор., *Just past the Duke of New York going east was offices and then there was the starry beat-up **biblio*** [Burgess 2007, с. 89]. – *На схід від "Герцога Нью-Йоркського" починалися офіси, за ними височіла стара понівечена **бібліотека**, далі був багатоквартирний будинок "Вікторія"* [Берджес 2004, с. 41].

Спотворені одиниці, російську форму яких у надсаті значно спляплюжено, аби висловити авторський протест, має три варіанти перекладу. В основному одиниці цієї групи відображають дія-

льність людини (*chumble* (бормотать), *dratsing* (драться), *skvat* (схватить)), власне людину (*Charlie* (священник), *Millicent, rozz* (милиционер)), частини тіла (*Gulliver* (голова), *sharries* (ягоди-цы), *yarbles* (тестикулы)), якості (*dobby* (добрий), *oddy knocky* (одинокий), *Sammy* (щедрый)), одяг (*neezhnies* (нижнее белье), *tashtook* (носовой платок)), установи (*shlaga* (клуб), *Staja* (государственная тюрьма)).

Модель "адаптація до англомовних реалій" передано словом, що має однакову форму в українській та російській мовах" виявляється у тих випадках, коли надсатівське слово на позначення частини тіла *gulliver* (рос. голова) спотворено таким чином, що воно нагадує слово *Gulliver*, тобто Гулівер, яке при перекладі замінюється словом *голова*, яке має однакову форму в українській і російській мовах, пор.: *I ran over something big with a snarling toothy rot in the head-lamps, then it screamed and squelched under and old Dim at the back near laughed his gulliver off – "Ho ho ho" – at that.* [Burgess 2007, с. 33]. – *Наступної миті воно завищало й хряснуло під колесами. Дим на задньому сидінні повернув голову й зареготав: "Га-га-га!"* [Берджес 2004, с. 20].

Модель "спотворення за аналогією до російських слів – передається російським словом", задіяно під час уподібнення старої жінки *baboochka* (рос. бабушка) метелику (рос. бабочка) у надсаті і вживанням російського слова *бабушка* у перекладі, пор.: *So then I got real bezoomny myself, brothers, and hit out at them, but this baboochka said: "Toad, don't touch my kitties," and like scratched my litso* [Burgess 2007, с. 62] – *Не чіпай моїх киць, гадино! – ереснула бабушка і вчепилася нігтями мені в лице* [Берджес 2004, с. 37].

Модель "повне спотворення – передається фразеологізмом", за якої надсатівське слово зовсім не схоже на російське джерело, напр., *sammy* (рос. щедрый), передається у перекладі російським фразеологізмом *сорить деньгами*, пор.: *"Thanks, lads" and "God bless you, boys" like they couldn't stop, though we had not repeated the old sammy act with them* [Burgess 2007, с. 18] – *"Спа-*

сибі, хлопчики" та "Хай береже вас Бог, хлопчики", – хоч цього разу ми задля них **грошима не сорілі** [Берджес 2004, с. 9].

Номінативний рівень надсату характеризується наявністю низки **новотворів**, які мають три варіанти інтерпретації українською мовою, залежно від позначення людей, об'єктів або закладів.

Новотвірна модель інтерпретації людей: "**новотвір в оригіналі – нейтральне слово в перекладі**". Так, слово *baddiwad*, яке дещо нагадує російський іменник *бандит*, витлумачено іменником *розбишаки*, пор.: *P. R. Deltoid then did something I never thought any man like him who was supposed to turn us baddiwads into real horrorshow malchicks would do, especially with all those rozzes around* [Burgess 2007, с. 84]. – *Ніколи не думав, що такий чоловік, як П. Р. Делтойд, поставлений перевиховувати нас, розбишака, на славних мальчиків, здатний на це* [Берджес 2004, с. 41].

Новотвірну модель інтерпретації об'єктів: "**новотвір в оригіналі – новотвір у перекладі**" прослідковуємо, коли новотвір на позначення їжі *eggiweg* передано у перекладі як *яєчненція*, пор.: *[...] quite at home, brothers, slurping away at the milky chai and munchmunching at his eggiweg and toast* [Burgess 2007, с. 227]. – *[...] він, братики, сьорбав чай із молоком і жер, плямаючи, яєчненцію з грінкою, наче в себе вдома* [Берджес 2004, с. 115]. В іншому прикладі на позначення неїстот іменник *cancer* "рак" перекладено як "труїлка" для позначення *cigaret*. Тут також відбувається заміна російського слова англійським зі зміною значення, пор.: *Dim was cracking over a big cut-out showing a sharp with all her zoobies going flash at the customers and her goodies near hanging out to advertise some new brand of cancers* [Burgess 2007, с. 22]. – *Дим почав кидатися коробками з тютюном, які розбивались об великий плакат, що на ньому якась мочалка шкірилася до покупців і виставляла на показ груди, рекламуючи нові труїлки* [Берджес 2004, с. 10].

Модель на позначення закладів – "**новотвір в оригіналі – новотвір у перекладі**" – спостерігаємо, коли надсатівське слово на позначення державного закладу *skolliwoll* перекладено

новотвором – *школіназія* (рос. школа), пор.: *And then in the afterlunch I might perhaps, if I still felt like it, itty off to the old skolliwoll* [Burgess 2007, с. 52]. – *А поміж, як матиму настрій, загляну до своєї школіназії й дізнаюся, чого ще наварілі в тій країні глупих і непотрібних уроків* [Берджес 2004, с. 24]. Подібним чином слово *sinny* тлумачиться як *кіношка* (рос. кинотеатр), пор.: *The autos parked by the sinny weren't all that horrorshow, crappy starry veshches most of them, but there was a newish Durango 95 that I thought might do* [Burgess 2007, с. 34]. – *Автомобілі, припарковані біля кіношки, були нікудишні – переважно розбиті старі тачкі, серед яких стояв і досить новенький "дуранго-95"* [Берджес 2004, с. 17].

Таким чином, проведений аналіз засвідчив, що переклад надсатівських одиниць залежить від ступеня їхньої зміни порівняно з російською мовою. Неспотворені слова у більшості випадків передаються у перекладі нейтральними одиницями. Флексійну модифікацію, коли російське закінчення випускається задля адаптації слова до системи англійської мови, передано в українському перекладі повною формою. Спотворені одиниці, російську форму яких у надсаті значно сплпюжено, співвідносяться в перекладі з нейтральними одиницями російської мови або фразеологізмами, а авторські новотвори заохочують перекладача до власної творчості. Подальше вивчення номінативного рівня індивідуально-авторської картини світу передбачає аналізу інтерпретації в перекладах на українську мову власних назв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берджес Е. Механічний апельсин; пер. з англ. О. А. Буценко / Е. Берджес. – Львів : Кальварія, 2004. – 160 с.
2. Железовська І. Е. Метафори абсурду у романі Е. Бьоржеса "Механічний апельсин" / І. Е. Железовська // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. – 2011. – Вип. 2(1). – С. 93–101.
3. Жидков В. С. Искусство и картина мира / В. С. Жидков, К. Б. Соколов. – СПб. : Алетей, 2003. – 464 с.

4. Жукова Н. М. Роль субкультури аргю у формуванні австралійської англосовієтської картини світу кінця XVIII-середини XIX століть : Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – Одеса, 2011. – 20 с.

5. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.

6. Пименова М. В. Языковая картина мира : учебное пособие/ М. В. Пименова. – Изд. 3-е доп. – Санкт-Петербург : СПбГУ, 2011. – 106 с.

7. Burgess A. A. Clockwork orange / A. Burgess – СПб : КОРОНА принт, КАРО, 2007. – 288 с.

Стаття надійшла до редакції 28.04.15

А. П. Дейкун, студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

**Авторская картина мира и действительность: "надсат"
в переводе на украинский язык
(на материале творчества Э. Берджесса)**

Эту статью посвящено изучению способов перевода на украинский язык различных единиц вымышленного подросткового языка "надсат", которые изображают авторский протест против советских реалий за счет разной степени видоизменения слов, а также образуют номинативный уровень индивидуально-авторской картины мира Энтони Берджесса в романе "Заводной апельсин".

Ключевые слова: картина мира, надсат, неизменные единицы, усечение, обезображивание, модификация, модель.

O. Deykun, stud.
Institute of Philology of Taras Schevchenko University

**The author's worldview and reality: reproduction of nadsat
in the ukrainian translation
(based on the A. Burgess works)**

This article is devoted to the studying of translation ways of the various units of the fictional teenage language "nadsat" into Ukrainian language, which are used to reflect the protest of the author against Soviet realia by means of varying degrees of modification of words. In such a way nadsat units form the nominative level of the author's worldview of Anthony Burgess in his famous novel under the name "A Clockwork Orange".

Key words: author's worldview, nadsat, unchangeable units, cut units, deforming, modification, model.